Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
DOMNUL MACIEJ SZPUNAR
prezentate la 3 septembrie 2020[1]

Cauza C-485/19

LH
împotriva
PROFI CREDIT Slovakia s.r.o.

[cerere de decizie preliminară formulată de Krajský súd v Prešove (Curtea Regională din Prešov, Slovacia)]

„Trimitere preliminară – Directiva 93/13/CEE – Directiva 2008/48/CE – Protecția consumatorilor – Contracte de credit pentru consumatori – Îmbogățire fără justă cauză a creditorului ca urmare a unei plăți pe baza unei clauze ilicite – Obligație de a face dovada caracterului deliberat al îmbogățirii nejustificate a creditorului – Sarcina probei care revine consumatorului – Cerințe privind informațiile care trebuie menționate în contractele de credit – Eliminarea anumitor cerințe în temeiul jurisprudenței Curții – Obligație a instanței naționale de a interpreta vechea versiune a legislației naționale în conformitate cu jurisprudența Curții”

I. Introducere

1. Curtea a fost sesizată recent cu mai multe trimiteri preliminare privind limitarea în timp a protecției garantate consumatorilor de dreptul Uniunii[2]. Întrucât a clarificat o serie de aspecte referitoare la constatarea unei încălcări a drepturilor consumatorilor și la consecințele care trebuie deduse din aceasta, Curtea este chemată în prezent să se pronunțe cu privire la aspectele referitoare la exercitarea acțiunilor având ca obiect înlăturarea consecințelor unei încălcări a acestor drepturi.

2. Prezenta trimitere preliminară se înscrie în această linie jurisprudențială. Astfel, prin intermediul a patru dintre cele șase întrebări preliminare, instanța de trimitere solicită Curții să aducă clarificări pentru a-i permite să se pronunțe cu privire la conformitatea cu dreptul Uniunii a regimului de prescripție aplicabil, în temeiul dreptului slovac, acțiunilor consumatorilor.

3. În conformitate cu cererea Curții, prezentele concluzii se vor limita la analiza primelor două întrebări preliminare. Prin intermediul acestor întrebări, instanța de trimitere ridică problema compatibilității cu dreptul Uniunii a dispozițiilor naționale care prevăd, în primul rând, un termen de prescripție de trei ani, calculat din momentul îmbogățirii fără justă cauză, și, în al doilea rând, un termen de prescripție de zece ani, care nu se aplică însă decât în cazul în care consumatorul dovedește caracterul intenționat al îmbogățirii fără justă cauză.

1 Limba originală: franceza.

2 A se vedea concluziile noastre prezentate în cauzele conexate Raiffeisen Bank și BRD Groupe Societé Générale (C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:181). A se vedea de asemenea Hotărârea din 16 iulie 2020, Caixabank și Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 și C-259/19, EU:C:2020:578).

II. Cadrul juridic

A. Dreptul Uniunii

1. Directiva 93/13/CEE

4. Potrivit articolului 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE[3]:

„Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor (a se citi «profesionist»), în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze, în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive."

2. Directiva 2008/48/CE

5. Potrivit articolului 1 din Directiva 2008/48/CE[4], obiectul acesteia este de a armoniza anumite aspecte ale actelor cu putere de lege și ale procedurilor administrative ale statelor membre în materie de contracte de credit pentru consumatori.

6. Articolul 3 litera (i) din Directiva 2008/48 definește noțiunea de „dobândă anuală efectivă" (DAE) ca fiind „costul total al creditului pentru consumator exprimat ca procent anual din valoarea totală a creditului, inclusiv costurile menționate la articolul 19 alineatul (2), dacă este cazul".

7. Intitulat „Informații care trebuie menționate în contractele de credit", articolul 10 din Directiva 2008/48 prevede la alineatul (2):

„Contractul de credit specifică în mod clar și concis:

[…]

(g) [DAE] și valoarea totală plătibilă de către consumator, calculate la momentul încheierii contractului de credit; se menționează toate ipotezele folosite pentru calcularea acestei rate;

(h) suma, numărul și frecvența plăților care urmează să fie efectuate de către consumator și, dacă este cazul, ordinea în care plățile vor fi alocate, pentru rambursare, diferitor solduri restante fixate la rate diferite ale dobânzii aferente creditului;

(i) în cazul amortizării de capital a unui contract de credit pe durată determinată, dreptul consumatorului de a primi, la cerere și gratis, în orice moment pe toată durata contractului de credit, un extras de cont sub forma unui tabel de amortizare.

3 Directiva Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2 p. 273).

4 Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind contractele de credit pentru consumatori și de abrogare a Directivei 87/102/CEE a Consiliului (JO 2008, L 133, p. 66).

Tabelul de amortizare indică ratele scadente, precum și perioadele și condițiile privind plata acestor sume; tabelul conține o detaliere a fiecărei rambursări care să indice amortizarea de capital, dobânda calculată pe baza ratei dobânzii aferente creditului și, dacă este cazul, costurile suplimentare; în cazul în care rata dobânzii nu este fixă sau costurile suplimentare pot fi modificate în baza contractului de credit, tabelul de amortizare indică în mod clar și concis că datele cuprinse în tabel vor rămâne valabile numai până la schimbarea următoare a ratei dobânzii aferente creditului sau a costurilor suplimentare în conformitate cu contractul de credit;

[…]”

B. Dreptul slovac

8. În temeiul articolului 53 alineatul 1 din Občiansky zákonník (Codul civil), clauzele abuzive care figurează într-un contract încheiat cu un consumator sunt lipsite de validitate.

9. Potrivit articolului 107 din acest cod:

„1) Dreptul la restituire pentru motivul îmbogățirii fără justă cauză se prescrie în termen de doi ani de la data la care persoana interesată ia cunoștință de îmbogățirea fără justă cauză și descoperă cine s-a îmbogățit în detrimentul său.

2) Dreptul la restituire pentru motivul îmbogățirii fără justă cauză se prescrie în termen de cel mult trei ani, respectiv în termen de zece ani în cazul îmbogățirii fără justă cauză intenționate, începând din ziua în care a avut loc îmbogățirea fără justă cauză.

[…]”

10. Articolul 451 alineatul 2 din codul menționat definește „îmbogățirea fără justă cauză” ca fiind „un avantaj pecuniar obținut prin intermediul unei prestații lipsite de temei juridic, al unei prestații întemeiate pe un act juridic nul sau al unei prestații întemeiate pe un motiv juridic care a încetat să existe, precum și un avantaj pecuniar provenit din surse neloiale”.

11. Zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (Legea nr. 129/2010 privind creditele de consum și alte credite și împrumuturi acordate consumatorilor și de modificare a altor legi, denumită în continuare „Legea nr. 129/2010”), în versiunea aplicabilă litigiului principal, urmărește să transpună în dreptul slovac Directiva 2008/48.

12. Potrivit articolului 11 alineatul 1 din Legea nr. 129/2010, creditul de consum este „considerat fără dobândă și fără costuri” în cazul în care contractul aferent acestuia nu conține elementele cerute, printre altele, la articolul 9 alineatul 2 literele a)-k) din această lege sau nu indică DAE în mod corect, în detrimentul consumatorului.

III. Situația de fapt din cauza principală, procedura în fața Curții și întrebările preliminare

13. În cursul anului 2011, reclamantul din litigiul principal și instituția de credit PROFI CREDIT Slovakia s.r.o. au încheiat un contract de credit de consum în valoare de 1 500 de euro.

14. După ce a rambursat integral creditul, și anume 3 698,40 euro, reclamantul din litigiul principal a fost informat de un jurist, în luna februarie a anului 2017, că clauza din contract referitoare la costurile reportării avea caracter abuziv și că informațiile referitoare la DAE care îi fuseseră furnizate erau eronate.

15. În luna mai a anului 2017, reclamantul din litigiul principal a introdus o acțiune în vederea restituirii costurilor percepute, în opinia sa, în mod nejustificat. În apărare, PROFI CREDIT Slovakia a invocat prescripția dreptului persoanei interesate de a introduce acțiunea.

16. Fiind sesizată cu un apel [5], instanța de trimitere apreciază că anumite împrejurări indică faptul că contractul de credit în cauză poate fi, în diverse privințe, contrar normelor de drept al Uniunii aplicabile în materie de credit pentru consumatori [6].

17. Prima împrejurare este că, potrivit contractului în litigiu, PROFI CREDIT Slovakia putea, încă din prima zi a relației contractuale, să perceapă costuri, în cuantum de 367,49 euro, în schimbul posibilității acordate consumatorului de a obține în viitor o reportare a rambursării creditului. Ca urmare a aplicării acestor costuri, reclamantul din litigiul principal nu a primit suma convenită de 1 500 de euro, ci o sumă reziduală de 1 132,51 euro, respectiv o diminuare cu 24 %, în condițiile în care nu era cert că acest consumator urma să facă uz de posibilitatea plătită de a amâna rambursarea. Instanța de trimitere arată că respectivele costuri erau abuzive și pare să considere că erau percepute de creditor pe baza unei clauze abuzive. În plus, aceasta face trimitere la Hotărârea Radlinger și Radlingerová [7], în care Curtea a statuat că articolul 10 alineatul (2) din Directiva 2008/48 trebuie să fie interpretat în sensul că valoarea totală a creditului și valoarea tragerilor desemnează toate sumele puse la dispoziția consumatorului. Curtea a precizat că trebuie să se excludă sumele afectate de creditor pentru plata costurilor legate de creditul în discuție și care nu sunt efectiv plătite acestui consumator.

18. A doua împrejurare este că DAE menționată în contract (66,31 %) este mai mică decât rata dobânzii (70 %), ceea ce ar putea fi legat de faptul că DAE nu a fost calculată pe baza sumei efectiv plătite de PROFI CREDIT Slovakia. Instanța de trimitere precizează că, în dreptul slovac, indicarea eronată a DAE este sancționată prin pierderea de către creditor a dreptului la plata dobânzilor și a costurilor aferente creditului.

19. Instanța de trimitere arată de asemenea că legislația slovacă prevede pentru acțiunile introduse de consumatori două tipuri de termene de prescripție, și anume termenul de prescripție subiectiv și termenul de prescripție obiectiv.

20. Termenul de prescripție subiectiv este de doi ani și începe să curgă din momentul în care consumatorul ia cunoștință de îmbogățirea fără justă cauză [8]. Acest termen pare să fi fost respectat în speță. Astfel, reclamantul din litigiul principal a fost informat cu privire la prejudiciul în cauză în luna februarie a anului 2017 și a introdus acțiunea în luna mai a anului 2017.

5 În această privință, cererea de decizie preliminară nu precizează care a fost decizia pronunțată în primă instanță. Cu toate acestea, PROFI CREDIT Slovakia arată în observațiile sale scrise că instanța de prim grad de jurisdicție a statuat că contractul de credit încheiat între părțile din litigiu nu conținea niciun acord cu privire la DAE și că, prin urmare, creditul era fără dobândă și costuri și, în consecință, a dispus ca PROFI CREDIT Slovakia să restituie consumatorului suma pe care acesta o rambursase pe lângă credit.

6 Observăm că a cincea și a șasea întrebare preliminară privesc implicațiile hotărârilor Curții referitoare la interpretarea articolului 10 alineatul (2) din Directiva 2008/48. Aceste întrebări sunt formulate în contextul unor încălcări ale dreptului Uniunii distincte de cele avute în vedere de primele patru întrebări. Astfel, după cum admite instanța de trimitere, este vorba despre un motiv juridic eventual pentru rambursarea costurilor solicitată de reclamantul din litigiul principal, altul decât cel vizat de primele patru întrebări.

7 Hotărârea din 21 aprilie 2016 (C-377/14, EU:C:2016:283).

8 A se vedea articolul 107 alineatul 1 din Codul civil.

21. Termenul de prescripție obiectiv începe să curgă din momentul în care a avut loc efectiv îmbogățirea fără justă cauză și durata sa variază [9]: potrivit legislației slovace, acesta este de zece ani în cazul unei îmbogățiri intenționate și de trei ani în lipsa unei asemenea intenții [10]. Acest al doilea termen pare să fi expirat deja în speță, având în vedere că între plata costurilor în cauză (probabil în cursul anului 2011) și introducerea acțiunii de către reclamantul din litigiul principal (în luna mai a anului 2017) au trecut peste trei ani.

22. În acest context, instanța de trimitere arată că instanțele slovace făceau o aplicare a dispozițiilor referitoare la termenele de prescripție care era favorabilă consumatorilor. Aceste instanțe interpretau în mod „flexibil" caracterul intenționat al îmbogățirii fără justă cauză și aplicau, în consecință, termenul de prescripție obiectiv de zece ani. Totuși, această abordare ar fi fost repusă în discuție prin decizia pronunțată de Najvyšší súd Slovenskej republiky (Curtea Supremă a Republicii Slovace) la 18 octombrie 2018. Potrivit acestei decizii, întemeiată în special pe o analogie cu definiția „culpei" care figurează în zákon 300/2005 Z.z., Trestný zákon (Codul penal slovac) [11], reclamantului care se prevalează de termenul de prescripție obiectiv special de zece ani, referitor la cazurile de îmbogățire fără justă cauză „intenționată", îi revine sarcina de a demonstra că creditorul a avut într-adevăr intenția de a se îmbogăți în mod nejustificat în detrimentul său. În lipsa unei asemenea dovezi, ar trebui să se aplice termenul de prescripție obiectiv general de trei ani. Or, în temeiul zákon č. 99/1963 Zb., Občiansky súdny poriadok (Legea nr. 99/1963 privind Codul de procedură civilă), în versiunea aplicabilă faptelor din litigiul principal, instanțele inferioare ar fi obligate să se conformeze jurisprudenței rezultate din decizia din 18 octombrie 2018.

23. În aceste condiții, Krajský súd v Prešove (Curtea Regională din Prešov, Slovacia), prin decizia din 12 iunie 2019, primită de Curte la 25 iunie 2019, a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții șase întrebări preliminare, dintre care primele două, vizate de cererea Curții [12], au următorul cuprins:

„1) Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [(denumită în continuare «carta»)], și implicit dreptul consumatorului la o protecție jurisdicțională efectivă, trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări – precum cea prevăzută la articolul 107 alineatul (2) din [Codul civil] privind prescrierea dreptului consumatorului într-un termen de prescripție obiectiv de trei ani – potrivit căreia dreptul consumatorului la restituirea unei prestații care decurge dintr-o clauză contractuală abuzivă se prescrie chiar în cazul în care consumatorul respectiv nu este în măsură să evalueze el însuși clauza contractuală abuzivă, iar o astfel de prescripție curge chiar în situația în care consumatorul nu avea cunoștință de caracterul abuziv al clauzei contractuale?

9 A se vedea articolul 107 alineatul 2 din Codul civil.

10 Observăm că instanța de trimitere arată că acest termen de prescripție obiectiv de trei ani este aplicabil în cazul îmbogățirii „din neglijență". Or, acest criteriu nu figurează la articolul 107 alineatul 2 din Codul civil. Această mențiune este de altfel contestată de guvernul slovac în observațiile sale scrise. În orice caz, termenul de prescripție obiectiv de zece ani pare să constituie o excepție în raport cu cel de trei ani, pentru aplicarea căruia cerințele privind persoana îmbogățită fără justă cauză sunt mai reduse.

11 Instanța de trimitere consideră că această analogie este „inacceptabilă", întrucât motivele de care dispun procurorul și serviciile de poliție în cadrul procedurii penale nu pot fi în niciun caz comparate cu cele ale unui consumator neinformat. Totuși, guvernul slovac susține în observațiile sale scrise că, prin recurgerea la această analogie cu dreptul penal în decizia din 18 octombrie 2018, instanța de trimitere deformează obiectivul urmărit de Najvyšší súd Slovenskej republiky (Curtea Supremă a Republicii Slovace), care nu era acela de a stabili cine trebuia să suporte sarcina probei, ci de a defini noțiunile de „greșeală" și de „greșeală intenționată".

12 A se vedea punctul 3 din prezentele concluzii. A treia-a șasea întrebare preliminară nu sunt reproduse în prezentele concluzii. Din motive de exhaustivitate, observăm că a treia și a patra întrebare privesc împrejurările pe care trebuie să le stabilească un reclamant pentru a putea invoca termenul de prescripție obiectiv de zece ani. A cincea și a șasea întrebare privesc interpretarea conformă cu dreptul Uniunii, de către instanțele unui stat membru, a unei norme naționale declarate necompatibilă cu cerințele care decurg din articolul 10 alineatul (2) literele (h) și (i) din Directiva 2008/48, precum și eventualul efect direct al acestei din urmă dispoziții în împrejurări precum cele din litigiul principal.

2) În cazul în care reglementarea privind prescrierea dreptului consumatorului într-un termen obiectiv de trei ani, în pofida ignoranței consumatorului, este compatibilă cu articolul 47 din cartă și cu principiul efectivității, instanța de trimitere adresează următoarea întrebare:

> Articolul 47 din cartă și principiul efectivității se opun unei astfel de practici naționale, potrivit căreia revine consumatorului sarcina de a dovedi în justiție că persoanele care acționează pentru creditor aveau cunoștință de faptul că creditorul încalcă drepturile consumatorului, în speță de faptul că, prin neindicarea [DAE] exacte, creditorul încalcă o normă legală, precum și de a dovedi cunoașterea faptului că, în acest caz, împrumutul este acordat fără dobândă și că creditorul s-a îmbogățit fără justă cauză prin perceperea dobânzilor?"

IV. Analiză

24. Prin intermediul primei întrebări preliminare, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă Directivele 93/13 și 2008/48, articolul 47 din cartă, precum și principiul efectivității se opun aplicării, în cazul unei acțiuni în restituirea prestațiilor efectuate în temeiul unei clauze declarate abuzive, a unui termen de prescripție de trei ani care începe să curgă din momentul în care a avut loc îmbogățirea fără justă cauză, cu alte cuvinte din momentul în care au fost efectuate aceste prestații. Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța menționată urmărește să afle dacă aceste acte de drept al Uniunii și principiul efectivității se opun ca un termen de prescripție de zece ani, care începe de asemenea să curgă din momentul în care intervine o îmbogățire fără justă cauză, să se aplice numai în cazul în care consumatorul dovedește caracterul intenționat al îmbogățirii respective.

25. Formularea acestor două întrebări poate genera anumite îndoieli în ceea ce privește corelația lor, contextul în care se înscriu și obiectul lor. Aceste îndoieli se regăsesc, de altfel, într-o anumită măsură, în observațiile anumitor părți care contestă admisibilitatea întrebărilor respective. Prin urmare, vom prezenta mai întâi câteva observații introductive, înainte de a analiza întrebările menționate în ceea ce privește admisibilitatea și fondul lor.

A. Observații introductive cu privire la întrebările preliminare

1. Cu privire la corelația dintre primele două întrebări preliminare

26. Este necesar să se observe că legătura dintre prima și a doua întrebare preliminară nu este foarte clară.

27. Instanța de trimitere consideră că a doua întrebare este adresată numai în cazul în care răspunsul la prima întrebare este negativ. Astfel, aceasta apreciază că ar trebui să se analizeze a doua întrebare numai în cazul în care dreptul Uniunii nu se opune aplicării unui termen de prescripție de trei ani, cu alte cuvinte în cazul în care termenul de prescripție al unei acțiuni în restituire introduse de un consumator este de trei ani de la o îmbogățire fără justă cauză.

28. În speță, se pare că au trecut mai mult de trei ani între plata costurilor în cauză și introducerea acțiunii de către reclamantul din litigiul principal. Pe de altă parte, instanța de trimitere arată că este, în principiu, imposibil ca reclamantul din litigiul principal să dovedească caracterul intenționat al îmbogățirii fără justă cauză și să beneficieze de termenul de prescripție obiectiv de zece ani.

29. În aceste condiții, termenul de prescripție obiectiv de trei ani pare să fi expirat deja. În temeiul acestui termen, acțiunea în restituire introdusă de reclamantul din litigiul principal este, *a priori*, prescrisă. Nu aceasta ar fi situația în cazul în care dispozițiile naționale care prevăd termenul de prescripție obiectiv de trei ani (prima întrebare) sau, eventual, cele care impun, potrivit instanței de trimitere, o sarcină a probei exorbitantă în ceea ce privește termenul de prescripție obiectiv de zece ani

(a doua întrebare) ar fi considerate inopozabile reclamantului din litigiul principal, din cauza neconformității lor cu dreptul Uniunii. Din formularea întrebărilor deducem că, în prima ipoteză, instanța de trimitere pare să preconizeze să nu supună acțiunea introdusă de reclamantul din litigiul principal niciunui termen de prescripție obiectiv. În schimb, în a doua ipoteză, reclamantul din litigiul principal ar putea fi în măsură să invoce termenul de prescripție de zece ani.

30. În consecință, vom examina prima și a doua întrebare preliminară în ordinea în care au fost adresate de instanța de trimitere.

2. Cu privire la contextul în care se înscriu primele două întrebări preliminare

31. Primele două întrebări formulate de instanța de trimitere nu menționează alte acte de drept al Uniunii decât carta. Or, din expunerea de motive a trimiterii preliminare și în special din jurisprudența Curții care este citată în aceasta rezultă că instanța în cauză consideră că contractul de credit încheiat de părțile din litigiul principal intră în domeniul de aplicare al Directivelor 93/13 și 2008/48 și că acțiunea introdusă de reclamantul din litigiul principal are legătură cu directivele menționate. În această ordine de idei, Comisia Europeană analizează cele două întrebări din perspectiva Directivei 93/13, iar guvernul slovac, din perspectiva Directivelor 93/13 și 2008/48.

32. Pentru a repune cele două întrebări în contextul lor, este necesar să se observe că acestea privesc limitele autonomiei procedurale a statelor membre în ceea ce privește modalitățile de exercitare a acțiunilor întemeiate pe o încălcare a dispozițiilor dreptului Uniunii în materie de protecție a consumatorilor.

33. Or, nici Directiva 93/13, nici Directiva 2008/48 nu stabilesc asemenea modalități. În temeiul principiului autonomiei procedurale, revine ordinii juridice interne din fiecare stat membru atribuția de a le stabili, cu condiția însă ca acestea să nu fie mai puțin favorabile decât cele care reglementează situații similare supuse dreptului intern (principiul echivalenței) și să nu facă imposibilă în practică sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite consumatorilor de dreptul Uniunii (principiul efectivității).

34. Trebuie să mai precizăm, mai întâi, că instanța de trimitere nu solicită Curții să furnizeze clarificări care să îi permită să se pronunțe cu privire la respectarea principiului echivalenței de către regimul de prescripție slovac. În orice caz, nimic nu indică faptul că este vorba despre un regim specific pentru acțiuni întemeiate pe dreptul Uniunii. Prin urmare, nu există niciun motiv să se considere că principiul echivalenței nu este respectat în speță.

35. În continuare, în ceea ce privește principiul efectivității, formularea întrebărilor preliminare poate sugera că instanța de trimitere solicită Curții să se pronunțe cu privire la acest principiu exclusiv în cadrul celei de a doua întrebări. Astfel, prima întrebare nu conține nicio referire expresă la principiul menționat. Cu toate acestea, instanța de trimitere precizează, în teza introductivă a celei de a doua întrebări, că această întrebare este adresată numai în ipoteza în care termenul de prescripție obiectiv de trei ani ar fi conform cu principiul efectivității.

36. În aceste condiții, trebuie să se analizeze motivele care au determinat instanța de trimitere să adreseze aceste două întrebări atât din perspectiva principiului efectivității, cât și a articolului 47 din cartă.

37. În jurisprudența sa recentă care se înscrie în contextul autonomiei procedurale și al Directivei 93/13, Curtea se referă mai degrabă la principiul echivalenței și la dreptul la o cale de atac efectivă [13] – sau, mai rar, la o protecție jurisdicțională efectivă [14] – decât la principiul echivalenței și la principiul efectivității. În plus, este dificil să se stabilească modul în care cerințele care decurg din articolul 47 din cartă se corelează cu cele care decurg din principiul efectivității, în contextul directivelor în materie de protecție a consumatorilor [15].

38. Totuși, făcând referire, în jurisprudența sa, la dreptul la o cale de atac efectivă, Curtea s-a concentrat pe aspectul dacă modalitățile procedurale prevăzute de dreptul național, examinate în lumina articolului 47 din cartă, generează un risc care nu este neglijabil ca un consumator să fie descurajat să își invoce în mod util drepturile în fața instanței sesizate de profesionist [16]. După cum am arătat în contextul termenelor de prescripție [17], atunci când este avută în vedere din această perspectivă, abordarea întemeiată pe dreptul la o cale de atac efectivă sau la o protecție jurisdicțională se distinge cu dificultate de cea întemeiată pe principiul efectivității [18].

39. În aceste condiții, considerăm că recurgerea la principiul efectivității este mai adaptată la provocările prezentate de astfel de termene, ținând seama de faptul că regimul de prescripție trebuie să fie evaluat în ansamblul său, astfel cum a fost stabilit de legiuitorul național în raport cu tăcerea dreptului derivat în materie de protecție a consumatorilor în ceea ce privește acțiunile în restituirea prestațiilor efectuate pe baza unor clauze contrare dreptului Uniunii.

40. Pentru motivele pe care tocmai le-am prezentat, vom analiza prima și a doua întrebare preliminară din perspectiva principiului efectivității.

3. Cu privire la obiectul întrebărilor menționate

41. Pare să existe o anumită contradicție între formularea primei întrebări și cea a celei de a doua întrebări, în măsura în care aceste întrebări descriu o acțiune căreia i se aplică termenele de prescripție în cauză.

42. Astfel, în timp ce prima întrebare privește în mod expres un termen de prescripție aplicabil unui „drept[al] consumatorului la restituirea unei prestații care decurge dintr-o clauză contractuală abuzivă”, a doua întrebare se referă la un termen de prescripție aplicabil unei acțiuni întemeiate pe faptul că creditorul nu a indicat DAE „exactă” și, pentru acest motiv, a încălcat o normă și s-a îmbogățit fără justă cauză prin perceperea dobânzilor. Trebuie să se arate, în acest context, că, pe de o parte, instanța de trimitere explică faptul că o indicare incorectă a DAE se pedepsește cu o sancțiune disuasivă în sarcina creditorului, și anume, printre altele, cu pierderea dreptului creditorului la *plata*

13 A se vedea Hotărârea din 13 septembrie 2018, Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711, punctul 57), și Hotărârea din 3 aprilie 2019, Aqua Med (C-266/18, EU:C:2019:282, punctul 47). A se vedea de asemenea Ordonanța din 28 noiembrie 2018, PKO Bank Polski (C-632/17, EU:C:2018:963, punctul 43).

14 A se vedea Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, punctul 35).

15 A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauzele conexate Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale (C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:181, punctul 65 și nota 19). A se vedea de asemenea Szpunar, M., „Quelques aspects procéduraux de la protection des consommateurs contre les clauses abusives: le contrôle d'office dans le cadre des procédures accélérées et simplifiées”, în Paschalidis, P., și Wildemeersch, J. (dir.), *L'Europe au présent! Liber amicorum Melchior Wathelet*, Bruylant, Bruxelles, 2018, p. 699-701.

16 A se vedea Hotărârea din 13 septembrie 2018, Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711, punctul 61), și Hotărârea din 3 aprilie 2019, Aqua Med (C-266/18, EU:C:2019:282, punctul 54). A se vedea de asemenea Ordonanța din 28 noiembrie 2018, PKO Bank Polski (C-632/17, EU:C:2018:963, punctul 45).

17 A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauzele conexate Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale (C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:181, punctul 65 și nota 19).

18 Desigur, făcând referire la o protecție jurisdicțională efectivă în una dintre hotărârile sale, Curtea a pus accentul, *inter alia*, pe importanța de a se stabili dacă normele naționale afectează în mod disproporționat dreptul la protecție jurisdicțională efectivă al consumatorului. A se vedea Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, punctele 51 și 52). Cu toate acestea, trebuie să se arate că referințele jurisprudențiale care figurează în această hotărâre privesc în cea mai mare parte jurisprudența referitoare la principiul efectivității, în timp ce fragmentul referitor la atingerea disproporționată adusă unei protecții jurisdicționale efective avea ca scop doar evaluarea comparativă a intereselor consumatorilor și a unei bune administrări a justiției.

costurilor. Din legislația națională reiese că acest lucru este valabil și în ceea ce privește dreptul creditorului la *plata dobânzilor*. Pe de altă parte, reclamantul din litigiul principal solicită o sancțiune – restituirea costurilor și, astfel cum sugerează formularea celei de a doua întrebări, restituirea dobânzilor percepute de creditor.

43. Astfel, prima întrebare poate duce cu gândul la Directiva 93/13, iar cea de a doua, la Directiva 2008/48.

44. Această interpretare a celor două întrebări reflectă conținutul cererii de decizie preliminară. Astfel, în expunerea de motive a trimiterii preliminare, instanța de trimitere arată că se pare că, pe lângă costurile abuzive, o DAE incorectă constituie de asemenea o încălcare a normelor privind acordarea de credite pentru consumatori. Această instanță identifică astfel două motive pentru care contractul de credit încheiat între părțile din litigiul principal poate fi contrar normelor de drept al Uniunii aplicabile în materie de credit pentru consumatori [19].

45. Totuși, primele două întrebări preliminare par să privească termenele de prescripție aplicabile aceleiași acțiuni formulate de reclamantul din litigiul principal în fața instanțelor slovace. Această acțiune pare să intre sub incidența regimului îmbogățirii fără justă cauză prevăzut de dreptul slovac și considerăm că, în situațiile vizate de aceste două întrebări, motivul pentru care îmbogățirea a intervenit fără justă cauză este același. În ceea ce privește a doua întrebare, trebuie astfel să se analizeze aspectul dacă Directivele 93/13 și 2008/48 pun accentul pe caracterul intenționat al îmbogățirii profesionistului. Or, nu se poate exclude că, în speță, clauza contractuală în litigiu poate produce efecte contrare Directivelor 93/13 și 2008/48. Pentru acest motiv, vom analiza cele două întrebări din perspectiva celor două directive.

46. Vom examina în prealabil admisibilitatea primei și a celei de a doua întrebări preliminare (secțiunea B). Vom prezenta în continuare, pentru a răspunde în mod util la acestea, în primul rând, considerații generale referitoare la autonomia procedurală a statelor membre în ceea ce privește prescrierea acțiunilor în restituire în contextul directivelor în materie de protecție a consumatorilor (secțiunea C) și vom examina, în al doilea rând, aceste întrebări în ordinea stabilită de instanța de trimitere (secțiunile D și E).

B. Cu privire la admisibilitate

47. PROFI CREDIT Slovakia afirmă că neregularitatea procedurii urmate de instanța de trimitere pentru a delega soluționarea unor chestiuni Curții în vederea unei proceduri preliminare, care constă în faptul că aceasta nu a avut posibilitatea de a se exprima cu privire la motivele suspendării judecării cauzei, a determinat încălcarea dreptului părților din litigiu la un proces echitabil.

48. Pe de altă parte, în special prima și a doua întrebare preliminară ar privi, în realitate, interpretarea unor norme de drept național, întrucât nicio dispoziție a dreptului Uniunii nu ar armoniza reglementările statelor membre referitoare la prescripție. În plus, articolul 51 din cartă ar limita aplicarea acestui instrument la situațiile în care statele membre pun în aplicare dreptul Uniunii. În sfârșit, aceste întrebări nu ar fi utile pentru soluționarea litigiului principal.

49. Guvernul slovac consideră că, în măsura în care cererea de decizie preliminară privește prima întrebare, această cerere nu îndeplinește cerințele articolului 94 litera (c) din Regulamentul de procedură al Curții. Astfel, cererea respectivă nu ar indica motivul pentru care instanța de trimitere are îndoieli cu privire la conformitatea termenului de prescripție obiectiv general de trei ani cu dreptul Uniunii. Pe de altă parte, în cazul în care prima întrebare ar fi inadmisibilă, nu ar exista niciun motiv să se analizeze în special a doua întrebare.

19 A se vedea punctele 17 și 18 din prezentele concluzii.

50. Nu suntem de acord nici cu rezervele formulate de PROFI CREDIT Slovakia, nici cu cele formulate de guvernul slovac.

51. În ceea ce privește mai întâi îndoielile PROFI CREDIT Slovakia în ceea ce privește regularitatea procedurii urmate de instanța de trimitere, Curții nu îi revine sarcina de a verifica dacă decizia de trimitere a fost luată în conformitate cu normele naționale de organizare judecătorească și de procedură judiciară [20].

52. În ceea ce privește, în continuare, rezerva formulată de PROFI CREDIT Slovakia în raport cu întrebările preliminare, care nu ar privi dreptul Uniunii, este, în mod cert, adevărat că primele două întrebări nu menționează alte acte de drept al Uniunii decât carta. Totuși, astfel cum am arătat la punctele 31-33 din prezentele concluzii, aceste două întrebări urmăresc să se obțină clarificări pentru a permite instanței de trimitere să se pronunțe cu privire la conformitatea cu Directivele 93/13 și 2008/48 a normelor naționale referitoare la termenele de prescripție stabilite în temeiul principiului autonomiei procedurale [21].

53. Or, din jurisprudența constantă a Curții reiese că numai instanța națională care este sesizată cu soluționarea litigiului și care trebuie să își asume răspunderea pentru hotărârea judecătorească ce urmează a fi pronunțată are competența să aprecieze, luând în considerare particularitățile cauzei, atât necesitatea unei decizii preliminare, pentru a fi în măsură să pronunțe propria hotărâre, cât și pertinența întrebărilor pe care le adresează Curții [22].

54. Rezultă că întrebările adresate de instanțele naționale beneficiază de o prezumție de pertinență și că refuzul Curții de a se pronunța cu privire la aceste întrebări este posibil numai dacă rezultă că interpretarea solicitată nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul litigiului principal, că problema este de natură ipotetică ori că Curtea nu dispune de elementele de fapt și de drept necesare pentru a răspunde în mod util la întrebările menționate. Or, ținând seama de considerațiile prezentate la punctele 31-33 din prezentele concluzii, o asemenea concluzie nu se impune în speță.

55. În sfârșit, în ceea ce privește rezerva formulată de guvernul slovac, deși expunerea de motive care a determinat instanța de trimitere să adreseze prima întrebare nu este un model de claritate, aceasta permite totuși să se înțeleagă preocupările care stau la baza întrebării respective.

56. Astfel, după cum am arătat la punctul 29 din prezentele concluzii, acțiunea introdusă de reclamantul din litigiul principal este, în principiu, supusă termenului de prescripție obiectiv de trei ani. Or, acest termen pare să fi expirat deja în speță. Pentru ca acțiunea respectivă să nu fie prescrisă, acest termen ar trebui să fie considerat inopozabil reclamantului din litigiul principal. O asemenea inopozabilitate poate rezulta din neconformitatea termenului menționat cu dreptul Uniunii. În acest context, instanța de trimitere arată că, în raport cu termenul de prescripție de zece ani prin intermediul căruia instanțele slovace asigurau protecția consumatorilor în conformitate cu jurisprudența rezultată din Hotărârea Gutiérrez Naranjo și alții [23], termenul de trei ani este dezavantajos pentru consumator și îi restrânge drepturile, uneori până la a-l priva de acestea. Astfel,

20 A se vedea, printre altele, Hotărârea din 26 iunie 2019, Addiko Bank (C-407/18, EU:C:2019:537, punctul 37 și jurisprudența citată).

21 În acest context, observăm că interpretarea potrivit căreia carta se aplică și dispozițiilor naționale stabilite în temeiul principiului autonomiei procedurale este confirmată de curentul jurisprudențial în cadrul căruia Curtea s-a referit mai degrabă la dreptul la o cale de atac efectivă [a se vedea Hotărârea din 13 septembrie 2018, Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711, punctul 57), și Hotărârea din 3 aprilie 2019, Aqua Med (C-266/18, EU:C:2019:282, punctul 47)] sau la o protecție jurisdicțională efectivă [a se vedea Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, punctul 35)], astfel cum au fost prevăzute la articolul 47 din cartă.

22 Hotărârea din 9 iulie 2020, Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale (C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:537, punctul 46 și jurisprudența citată).

23 Hotărârea din 21 decembrie 2016 (C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980, punctul 75).

instanța de trimitere pare să considere că termenul de prescripție obiectiv de trei ani poate să facă imposibilă în practică exercitarea drepturilor conferite consumatorilor de dreptul Uniunii sau, cel puțin, că acest termen generează un risc care nu poate fi neglijat ca un consumator să fie descurajat să își invoce în mod util drepturile în fața unei instanțe naționale.

C. Cu privire la autonomia procedurală a statelor membre și la prescrierea acțiunilor în restituire în contextul directivelor în materie de protecție a consumatorilor

1. Cu privire la prescrierea acțiunilor în restituire

57. După cum am arătat la punctul 33 din prezentele concluzii, având în vedere tăcerea legiuitorului Uniunii în ceea ce privește modalitățile de exercitare a acțiunilor în restituirea sumelor percepute pe baza unor clauze contractuale contrare Directivelor 93/13 și 2004/48, statelor membre le revine sarcina de a stabili asemenea modalități. În consecință, acestea pot supune astfel de acțiuni unor termene de prescripție.

58. Este, în mod cert, adevărat că, în Hotărârea Gutiérrez Naranjo și alții [24], Curtea a statuat că constatarea pe cale judecătorească a caracterului abuziv al unei clauze contractuale trebuie, în principiu, să aibă drept consecință repunerea consumatorului în situația de drept și de fapt în care s-ar găsi în lipsa clauzei respective. În plus, aceasta a considerat că obligația instanței naționale de a înlătura o clauză contractuală abuzivă care impune plata unor sume care se dovedesc a fi nedatorate determină, în principiu, un efect restitutoriu corespunzător în privința acelorași sume.

59. Cu toate acestea, în Concluziile noastre recente prezentate în cauzele conexate Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale [25] am prezentat mai multe argumente în favoarea tezei potrivit căreia această hotărâre nu se opune ca acțiunile în restituirea plăților efectuate pe baza unor clauze abuzive să fie prescriptibile. În această privință, ne vom limita să amintim că, în hotărârea menționată, Curtea, chemată să se pronunțe cu privire la o jurisprudență națională care limita în timp efectele restitutorii, a făcut o distincție între limitarea în timp a efectelor unei interpretări a unei norme de drept al Uniunii și aplicarea unei modalități procedurale, precum un termen rezonabil de prescripție [26].

60. Același lucru este valabil și pentru alte hotărâri în care Curtea a considerat că acțiunile în restituire întemeiate pe Directivele 93/13 și 2008/48 puteau fi prescriptibile.

61. Aceasta este situația Hotărârii OPR-Finance [27]. Desigur, Curtea a constatat că principiul efectivității se opune condiției potrivit căreia sancțiunea nulității unui contract de credit, însoțită de obligația de a restitui suma principală, aplicabilă în cazul încălcării de către creditor a obligației prevăzute la articolul 8 din Directiva 2008/48, trebuie invocată de consumator într-un termen de trei ani. Totuși, această constatare trebuie interpretată în lumina contextului litigiului aflat la originea trimiterii preliminare în această cauză. Astfel, în cadrul acestui litigiu, îndreptat împotriva unui consumator, instanța de trimitere nu putea invoca din oficiu nulitatea contractului de credit și, în consecință, trebuia să admită cererea creditorului. Această situație se datora faptului că neconformitatea reglementării naționale se întemeia pe interdicția de a efectua examinarea din oficiu a respectării obligației prevăzute la articolul 8 din Directiva 2008/48 [28].

24 Hotărârea din 21 decembrie 2016 (C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980, punctul 61).

25 C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:181, punctele 76 și 77.

26 A se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 9 iulie 2020, Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale (C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:537, punctul 56).

27 Hotărârea din 5 martie 2020 (C-679/18, EU:C:2020:167, punctul 36).

28 Pe de altă parte, avocata generală Kokott a considerat, în Concluziile sale prezentate în cauzele conexate Cofidis și OPR-Finance (C-616/18 și C-679/18, EU:C:2019:975, punctele 62-70), că termenul național de decădere poate fi compatibil cu principiul efectivității.

62. Situația este aceeași în ceea ce privește Hotărârea Cofidis [29], în care, în contextul Directivei 93/13, Curtea a statuat că o dispoziție procedurală care interzice instanței naționale, la expirarea unui termen de decădere, să invoce, din oficiu sau ca urmare a unei excepții invocate de un consumator, caracterul abuziv al unei clauze a cărei executare este solicitată de profesionist este de natură să facă excesiv de dificilă, în litigiile în care consumatorii sunt pârâți, aplicarea protecției pe care această directivă intenționează să le-o confere.

63. În ceea ce privește reglementarea slovacă, astfel cum a fost explicată de instanța de trimitere în prezenta cauză, nimic nu indică faptul că împlinirea termenelor de prescripție obiective interzice invocarea din oficiu a indicării incorecte a DAE, ceea ce distinge prezenta trimitere preliminară de cea care a condus la pronunțarea Hotărârii OPR-Finance [30]. Potrivit articolului 11 alineatul 1 din Legea nr. 129/2010, o asemenea indicație pare să fie sancționată în mod automat prin excluderea dobânzii și a costurilor.

64. Pe de altă parte, din reglementarea respectivă nu reiese că împlinirea acestor termene de prescripție obiective interzice instanței naționale să invoce din oficiu caracterul abuziv al clauzelor contractuale, ceea ce distinge de asemenea prezenta trimitere preliminară de cea care a condus la pronunțarea Hotărârii Cofidis [31]. Astfel, potrivit articolului 53 alineatul 1 din Codul civil, clauzele abuzive care figurează într-un contract încheiat cu un consumator sunt lipsite de validitate. Comisia înțelege această dispoziție în sensul că este vorba despre o nulitate absolută și că, potrivit doctrinei slovace, o asemenea nulitate este luată în considerare de instanță însăși, în lipsa unei cereri a părților și fără nicio limitare în timp. În orice caz, observăm că articolul 107 din Codul civil nu pare să privească acțiuni în constatarea caracterului abuziv al clauzelor contractuale, ci numai acțiuni în restituire care intră sub incidența regimului îmbogățirii fără justă cauză.

2. Cu privire la limitele autonomiei procedurale a statelor membre

65. Faptul că statele membre pot supune acțiunile în restituire termenelor de prescripție nu implică faptul că marja de manevră de care dispun în această privință este nelimitată. Regimul de prescripție trebuie să respecte cerințele care decurg din principiul efectivității. Jurisprudența Curții furnizează mai multe clarificări cu privire la respectarea acestui principiu în ceea ce privește prescripția acțiunilor în materie de protecție a consumatorilor. Întrucât am avut recent ocazia de a analiza această jurisprudență într-un context similar celui din prezenta cauză [32], ne vom limita să prezentăm o sinteză a informațiilor care pot fi desprinse din aceasta.

66. Procedând la examinarea compatibilității dispozițiilor naționale cu principiul efectivității, trebuie să se țină cont, după caz, de principiile care stau la baza sistemului jurisdicțional național, precum protecția dreptului la apărare, principiul securității juridice și buna desfășurare a procedurii. O anumită vigilență în ceea ce privește apărarea intereselor sale poate fi astfel impusă unui consumator fără ca principiul efectivității să fie încălcat. Din această perspectivă, stabilirea unor termene rezonabile de introducere a acțiunii, sub sancțiunea decăderii, în interesul securității juridice nu este de natură să facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de ordinea juridică a Uniunii. În schimb, un termen nu poate fi considerat un termen rezonabil în cazul în care

29 Hotărârea din 21 noiembrie 2002 (C-473/00, EU:C:2002:705, punctul 36).

30 Hotărârea din 5 martie 2020 (C-679/18, EU:C:2020:167, punctul 36).

31 Hotărârea din 21 noiembrie 2002 (C-473/00, EU:C:2002:705).

32 A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauzele conexate Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale (C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:181, punctele 67-69). A se vedea de asemenea punctele 37 și 38 din prezentele concluzii.

provoacă un risc care nu poate fi neglijat ca un consumator să fie descurajat să își invoce în mod util drepturile în fața instanței sesizate de profesionist. Cu alte cuvinte, un termen rezonabil trebuie să fie suficient din punct de vedere material pentru a permite consumatorului să pregătească și să formuleze o cale de atac efectivă [33].

67. În continuare, caracterul rezonabil al unui termen – și, în consecință, conformitatea sa cu principiul efectivității – nu poate fi stabilit exclusiv în raport cu durata sa. Trebuie să fie luate în considerare toate modalitățile referitoare la acest termen și în special evenimentul care îl declanșează [34].

68. În sfârșit, se va considera că un termen de prescripție, avut în vedere împreună cu toate modalitățile relevante, respectă principiul efectivității, în cazul în care este adaptat la specificitatea domeniului în cauză pentru a nu anula deplina efectivitate a dispozițiilor relevante ale dreptului Uniunii.

69. În lumina acestor clarificări jurisprudențiale trebuie să se analizeze întrebările preliminare. Mai precis, trebuie să se stabilească dacă termenele de prescripție prevăzute în dreptul slovac pot fi considerate rezonabile în sensul jurisprudenței Curții.

D. Cu privire la prima întrebare preliminară

70. Din explicațiile instanței de trimitere reiese că termenul de prescripție obiectiv de trei ani începe să curgă din momentul în care există efectiv o îmbogățire fără justă cauză. Deducem de aici că plata efectuată de consumator cu intenția de a executa contractul constituie un eveniment care declanșează acest termen. Astfel, termenul menționat trebuie calculat separat pentru fiecare plată efectuată de consumator în cursul executării contractului [35].

71. Or, contractele de credit, precum cel încheiat între părțile din litigiul principal, sunt, în principiu, executate în perioade cu o durată considerabilă. Astfel, funcția economică a contractelor de credit constă, *inter alia*, în furnizarea imediată a unei anumite sume care, majorată cu costuri și cu dobânzi, este ulterior rambursată treptat de împrumutat.

72. În acest context, dacă evenimentul care declanșează termenul de prescripție de trei ani este orice plată efectuată de împrumutat, este posibil ca, în cadrul unui contract executat în cursul unei perioadei mai mari de trei ani, unele acțiuni ale acestui împrumutat să fie prescrise înainte de încetarea contractului [36]. Acest lucru este cu atât mai adevărat pentru acțiunile care privesc plățile efectuate imediat după încheierea contractului, ceea ce poate încuraja profesioniștii să „expedieze” cea mai mare parte a plăților care trebuie efectuate de clienții lor.

33 A se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 9 iulie 2020, Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale (C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:537, punctul 62).

34 A se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 9 iulie 2020, Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale (C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:537, punctul 61).

35 Această împrejurare distinge cererea de decizie preliminară din prezenta cauză de cea din cauza în care am prezentat concluziile noastre. A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauzele conexate Raiffeisen Bank și BRD Groupe Société Générale (C-698/18 și C-699/18, EU:C:2020:181).

36 A se vedea în acest sens, în ceea ce privește repercusiunile considerației potrivit căreia termenul de prescripție aplicabil acțiunilor care intră sub incidența regimului îmbogățirii începe să curgă din momentul în care consumatorul efectuează o plată, Łętowska, E., *Kwalifikacje prawne w sprawach o sanację kredytów frankowych - da mihi factum dabo tibi ius. Stanowisko prof. Ewy Łętowskiej dla Forum Konsumenckiego przy RPO* [Poziție elaborată pentru Forumul consumatorilor care operează pe lângă Ombudsmanul polonez], https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Prof._Ewa_Łętowska_Kwalifikacje_prawne_w_sprawach_o_sanację_kredytów_frankowych_da_mihi_final_29.06.20.pdf, p. 17 și 18.

73. În aceste condiții, regimul de prescripție poate priva în mod sistematic consumatorii de posibilitatea de a solicita restituirea plăților efectuate în temeiul clauzelor contractuale contrare directivelor în materie de protecție a consumatorilor, înainte de încetarea contractului în cauză. Astfel, nu se poate exclude ca un consumator, care nu este pe deplin conștient de neconformitatea contractului cu dreptul Uniunii și care se teme de o acțiune eventual introdusă împotriva sa de profesionist, să fie tentat să își execute obligațiile contractuale. În aceste condiții, nu pare neobișnuit ca consumatorul să fie informat de un avocat sau de un consilier juridic cu privire la o asemenea neconformitate după încetarea contractului. Acest lucru este valabil în special în cazul contractelor care sunt executate pe parcursul multor ani, ceea ce nu constituie o perioadă suficient de lungă pentru a se putea cere unui consumator ca, făcând dovada unei anumite vigilențe în ceea ce privește protejarea intereselor sale, să se informeze cu privire la o asemenea neconformitate.

74. În lumina celor ce precedă, trebuie să se considere că principiul efectivității se opune unei reglementări naționale sau unei interpretări a acesteia care prevede că termenul de prescripție de trei ani aplicabil acțiunilor în restituire întemeiate pe clauze contractuale declarate abuzive în sensul Directivei 93/13 și/sau pe clauze contractuale contrare cerințelor prevăzute de Directiva 2008/48 începe să curgă din momentul în care există efectiv o îmbogățire fără justă cauză.

75. Având în vedere răspunsul dat la prima întrebare, nu este necesar să se răspundă la a doua întrebare, care a fost adresată numai pentru cazul în care s-ar da un răspuns negativ la prima întrebare. Cu toate acestea, ne vom continua analiza, pentru cazul în care Curtea nu ar fi de acord cu analiza noastră cu privire la prima întrebare.

E. Cu privire la a doua întrebare preliminară

1. Observații introductive cu privire la a doua întrebare preliminară

76. În scopul contextualizării problemei pe care o ridică a doua întrebare, trebuie amintit că, în temeiul dreptului slovac, spre deosebire de termenul de prescripție obiectiv de trei ani, cel de zece ani se aplică numai în cazul în care este dovedit caracterul intenționat al îmbogățirii fără justă cauză. Se pare astfel că nu este vorba despre un termen de prescripție general, aplicabil în principiu, ci despre un termen special.

77. Pornind de la această premisă, guvernul slovac arată că a doua întrebare, adresată numai în ipoteza în care termenul de prescripție obiectiv general de trei ani ar fi considerat conform cerințelor dreptului Uniunii, este lipsită de pertinență, întrucât termenul de prescripție special de zece ani oferă un avantaj suplimentar, care, teoretic, ar putea chiar să nu existe. În orice caz, potrivit guvernului slovac, dreptul Uniunii nu se opune unei reglementări naționale care condiționează un astfel de beneficiu de dovedirea de către consumator a caracterului intenționat al îmbogățirii fără justă cauză. Pe de altă parte, această considerație nu ar fi repusă în discuție de Hotărârea CA Consumer Finance [37], menționată de instanța de trimitere, dat fiind că situația care a condus la această hotărâre nu ar fi comparabilă cu cea din prezenta cauză.

78. La rândul său, Comisia susține că o situație în care consumatorul trebuie să demonstreze greșeala intenționată a creditorului pentru ca termenul de prescripție obiectiv de zece ani să fie aplicabil este contrară dreptului Uniunii în materie de protecție a consumatorilor.

37 Hotărârea din 18 decembrie 2014 (C-449/13, EU:C:2014:2464).

79. Aceasta susține, mai întâi, că o clauză este abuzivă, în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, atunci când nu a fost negociată individual și conduce, în pofida cerinței de bună-credință, la crearea unui dezechilibru semnificativ în detrimentul consumatorului. Comisia deduce din această dispoziție că creditorul este singurul răspunzător pentru existența unei clauze contractuale abuzive și că existența clauzei respective presupune ca acest creditor să nu fi acționat cu bună-credință.

80. Făcând trimitere la Hotărârea Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen [38], Comisia indică, în continuare, că faptul de a stabili în sarcina consumatorului condițiile de aplicare a unui termen de prescripție mai lung în raport cu termenul de trei ani ar fi contrar celor statuate de Curte, și anume că, dată fiind natura și importanța interesului public pe care se întemeiază protecția pe care Directiva 93/13 o asigură consumatorilor, articolul 6 din aceasta trebuie să fie considerat o normă echivalentă normelor naționale care ocupă, în cadrul ordinii juridice interne, rangul de norme de ordine publică.

81. În sfârșit, spre deosebire de guvernul slovac, Comisia apreciază că Hotărârea CA Consumer Finance [39] este pertinentă în contextul prezentei cauze.

82. Astfel, instanța de trimitere are îndoieli în ceea ce privește răspunsul care trebuie dat la a doua întrebare în raport cu cele trei subiecte care sunt supuse dezbaterii între părți: rolul intenției în sistemele instituite prin Directivele 93/13 și 2008/48, coexistența unor termene de prescripție obiective în dreptul slovac și pertinența Hotărârii CA Consumer Finance [40].

2. Rolul intenției în sistemele instituite prin Directivele 93/13 și 2008/48

83. Argumentele pe care Comisia le deduce din articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 par să se întemeieze pe o interpretare a directivei menționate potrivit căreia, în sistemul instituit de aceasta, existența unei clauze contractuale abuzive presupune greșeala intenționată a profesionistului care a introdus această clauză în contractul încheiat cu un consumator.

84. Este adevărat că criteriul referitor la buna-credință (sau mai degrabă la lipsa acesteia) figurează la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13. Totuși, acest criteriu nu este utilizat în niciun fel pentru a reflecta fenomenele psihologice care însoțesc încheierea contractului. Astfel, această dispoziție face trimitere la criteriul amintit pentru a descrie rezultatul la care trebuie să conducă o clauză contractuală pentru a fi considerată abuzivă. Reluând termenii dispoziției menționate, o asemenea clauză trebuie să creeze un dezechilibru semnificativ, în pofida cerinței de bună-credință.

85. Astfel, nu este vorba despre un criteriu care are caracter subiectiv, ci despre un criteriu obiectiv [41]. Această interpretare corespunde celui de al șaisprezecelea considerent al Directivei 93/13, care pune accentul pe elementele obiective ale aprecierii cerinței de bună-credință [42]. În această ordine de idei, Curtea a statuat în mod repetat că, în ceea ce privește cerința respectivă, instanța națională trebuie să verifice dacă profesionistul, acționând în mod corect și echitabil față de consumator, se putea aștepta în mod rezonabil ca acesta din urmă să accepte o asemenea clauză în urma unei negocieri individuale [43].

38 Hotărârea din 17 mai 2018 (C-147/16, EU:C:2018:320).

39 Hotărârea din 18 decembrie 2014 (C-449/13, EU:C:2014:2464, punctul 32).

40 Hotărârea din 18 decembrie 2014 (C-449/13, EU:C:2014:2464).

41 A se vedea de asemenea Mikłaszewicz, P., „Komentarz do art. 385^1 k.c.", în Osajda, K. (dir.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Legalis, Varșovia, 2020 (a 26-a ediție), comentariu privind articolul 385^1 din Codul civil polonez, punctul 10, care arată că este vorba despre o „încălcare a bunei-credințe" în sens obiectiv.

42 Acest considerent enunță, printre altele, că, în conformitate cu criteriile generale selectate, aprecierea caracterului abuziv al clauzelor, în special în cadrul activităților publice de vânzare sau de furnizare, prin care se asigură servicii colective care iau în considerare solidaritatea dintre utilizatori, trebuie completată cu mijloace pentru efectuarea unei aprecieri globale a diferitor interese implicate și că aceasta constituie o cerință de bună-credință.

43 A se vedea, recent, Hotărârea din 3 octombrie 2019, Kiss și CIB Bank (C-621/17, EU:C:2019:820, punctul 50).

86. Este de asemenea adevărat că articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede că nu orice clauză abuzivă s-a negociat individual. Rezultă de aici că includerea unei clauze abuzive în contract și conținutul acestei clauze nu sunt supuse controlului consumatorului. Desigur, am putea susține că aceste două elemente sunt, în schimb, supuse controlului exclusiv al profesionistului. Totuși, nu se poate deduce de aici că această directivă impune ca profesionistul să fi introdus în mod intenționat clauza abuzivă în contractul încheiat cu consumatorul sau că introduce o prezumție în acest sens.

87. În sistemul instituit prin Directiva 93/13, intenția de a introduce o clauză abuzivă în contract sau de a crea un dezechilibru semnificativ în detrimentul consumatorului este lipsită de pertinență. Un asemenea sistem consolidează protecția consumatorilor, întrucât exclude însăși posibilitatea de a iniția o dezbatere cu privire la aspectul dacă profesionistul a acționat din culpă în sensul articolului 6 din directiva menționată sau, eventual, dacă reușește să răstoarne prezumția stabilită de aceasta [44]. Astfel, răspunderea unui profesionist trebuie calificată drept răspundere obiectivă, pentru simplul fapt al utilizării unei clauze abuzive.

88. În plus, chiar presupunând că sistemul instituit prin Directiva 93/13 se întemeiază pe ideea că caracterul abuziv al unei clauze contractuale este condiționat de greșeala intenționată a profesionistului, o asemenea greșeală, în sensul acestei directive, nu ar coincide în mod necesar cu noțiunea de „greșeală intenționată” în sensul dreptului unui stat membru. Astfel, existența unei clauze abuzive în sensul directivei menționate nu ar presupune în mod necesar să fie îndeplinite condițiile care permit aplicarea termenului de prescripție obiectiv de zece ani, prevăzute în dreptul slovac.

89. Situația este aceeași în ceea ce privește articolul 10 alineatul (2) din Directiva 2008/48, potrivit căruia indicarea eronată a DAE este contrară acestei dispoziții, fără ca intenția profesionistului să poată afecta drepturile sale sau pe cele ale consumatorului.

90. În consecință, sistemul instituit prin Directiva 93/13 nu se întemeiază pe ideea că orice clauză abuzivă rezultă dintr-un comportament intenționat sau culpabil al profesionistului. Prin urmare, această directivă nu impune ca consumatorul să poată invoca un termen de prescripție special care se aplică în cazul îmbogățirii fără justă cauză intenționate. Situația este aceeași în ceea ce privește sistemul instituit prin Directiva 2008/48 și indicarea incorectă a DAE.

3. Coexistența termenelor de prescripție

91. Guvernul slovac și Comisia pun accentul pe faptul că termenul de prescripție obiectiv de zece ani constituie un termen suplimentar în raport cu termenul de trei ani. Acestea au opinii diferite în ceea ce privește implicațiile coexistenței acestor termene asupra compatibilității termenului mai lung cu dreptul Uniunii.

92. Presupunând că termenul de prescripție general de trei ani, avut în vedere în mod izolat, nu face imposibilă în practică sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite consumatorilor de dreptul Uniunii [45], este dificil să se considere că un termen de prescripție special de zece ani, complementar celui de trei ani, nu respectă cerințele impuse de principiul efectivității.

44 Este, în mod cert, adevărat că un regim național privind îmbogățirea fără justă cauză poate acorda importanță faptului că consumatorul ori profesionistul este conștient de lipsa de cauză a plăților efectuate de primul dintre aceștia. În special, un asemenea regim poate prevedea că plățile efectuate de o persoană care era conștientă de lipsa de cauză nu sunt rambursate de persoana care s-a îmbogățit. Ar trebui totuși să se examineze dacă regimul respectiv este conform cu Directivele 93/13 și 2008/48, precum și cu efectul util al acestora. Cu privire la problematica caracterului conștient al părților din contract în contextul clauzelor abuzive, a se vedea Łętowska, E., *Kwalifikacje prawne w sprawach o sanację kredytów frankowych - da mihi factum dabo tibi ius. Stanowisko prof. Ewy Łętowskiej dla Forum Konsumenckiego przy RPO* [Poziție elaborată pentru Forumul consumatorilor care operează pe lângă Ombudsmanul polonez], https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Prof._Ewa_Łętowska_Kwalifikacje_prawne_w_sprawach_o_sanację_kredytów_frankowych_da_mihi_final_29.06.20.pdf, p. 17. În orice caz, această problematică nu există, în speță, în special în ipoteza în care a doua întrebare preliminară este analizată numai în cazul în care termenul de prescripție obiectiv de trei ani este considerat conform cu aceste directive.

45 A se vedea punctele 70-74 din prezentele concluzii.

93. Astfel, fiecare caz în care se ridică problema dacă o dispoziție națională respectă principiul efectivității trebuie să fie analizat ținând seama de locul pe care respectiva dispoziție îl ocupă în ansamblul procedurii, de modul în care se derulează și de particularitățile acesteia, în fața diverselor instanțe naționale. În cadrul controlului respectării acestui principiu, trebuie să se țină seama de toate modalitățile referitoare la un termen de prescripție [46]. Urmând acest raționament, în cadrul unui asemenea control nu se poate ignora faptul că este vorba despre un termen de prescripție complementar unui termen de prescripție general a cărui conformitate cu principiul efectivității a fost verificată.

94. Pe de altă parte, contrar celor susținute de Comisie, natura și importanța interesului public pe care se întemeiază protecția pe care Directiva 93/13 o asigură consumatorilor nu sunt susceptibile să repună în discuție considerația potrivit căreia este puțin probabil ca un termen de prescripție special de zece ani, complementar termenului de trei ani care este conform cu principiul efectivității, să nu respecte cerințele impuse de acest principiu. În cazul în care intenția profesionistului în ceea ce privește îmbogățirea sa este lipsită de pertinență din punctul de vedere al dreptului Uniunii [47], este necesar să se considere că dreptul Uniunii nu impune, în ceea ce privește îmbogățirea intenționată, ca un consumator să trebuiască să se poată prevala de un termen de prescripție special, mai lung în raport cu termenul de prescripție general.

4. Pertinența Hotărârii CA Consumer Finance

95. În Hotărârea CA Consumer Finance [48], Curtea a statuat că Directiva 2008/48 se opune unei reglementări naționale potrivit căreia sarcina probei privind neexecutarea obligațiilor prevăzute la articolele 5 și 8 din aceasta (furnizarea de informații precontractuale și evaluarea bonității consumatorului) îi revine consumatorului, pentru motivul că o asemenea reglementare compromite principiul efectivității. Astfel, Curtea a observat, pe de o parte, că consumatorul nu dispune de mijloacele care să îi permită să demonstreze că creditorul nu a executat obligațiile respective. Ea a arătat, pe de altă parte, că efectivitatea exercitării drepturilor conferite de această directivă este asigurată de o normă națională potrivit căreia creditorul este, în principiu, obligat să dovedească în fața instanței buna executare a obligațiilor menționate [49].

96. Mai întâi, trebuie să observăm că, în Hotărârea CA Consumer Finance [50], contextul în care se ridică problema juridică a sarcinii probei era diferit de cel al prezentei cauze. La fel ca în Hotărârea OPR-Finance [51], analizată pe scurt la punctul 61 din prezentele concluzii, era vorba despre o acțiune introdusă de profesionist împotriva consumatorului.

97. În continuare, problema juridică referitoare la sarcina probei care făcea obiectul acestei hotărâri privea omisiuni ale profesionistului care puteau servi drept temei pentru o acțiune a consumatorului sau pentru o excepție invocată din oficiu de instanța națională. În schimb, caracterul intenționat al acțiunilor profesionistului este lipsit de pertinență în sistemele instituite prin Directivele 93/13 și 2008/48, în măsura în care aceasta din urmă privește indicarea incorectă a DAE.

46 A se vedea de asemenea punctul 67 din prezentele concluzii.

47 A se vedea punctele 83-90 din prezentele concluzii.

48 Hotărârea din 18 decembrie 2014 (C-449/13, EU:C:2014:2464).

49 Hotărârea din 18 decembrie 2014, CA Consumer Finance (C-449/13, EU:C:2014:2464, punctele 27 și 28).

50 Hotărârea din 18 decembrie 2014 (C-449/13, EU:C:2014:2464).

51 Hotărârea din 5 martie 2020 (C-679/18, EU:C:2020:167, punctul 36).

98. În ipoteza în care Curtea ar considera că termenul de prescripție obiectiv de trei ani precum cel care face obiectul primei întrebări nu ridică probleme din perspectiva principiului efectivității în împrejurări precum cele din prezenta cauză, am propune să se considere că, în general, acest principiu nu se opune nici unui termen de prescripție obiectiv de zece ani, complementar celui de trei ani, precum cel care face obiectul celei de a doua întrebări.

99. În aceste condiții, fără a aduce atingere observațiilor suplimentare care precedă, referitoare la a doua întrebare, ne menținem poziția pe care am exprimat-o la punctul 74 din prezentele concluzii.

V. Concluzie

100. În lumina considerațiilor care precedă, propunem Curții să răspundă la prima și la a doua întrebare preliminară adresate de Krajský súd v Prešove (Curtea Regională din Prešov, Slovacia) după cum urmează:

Principiul efectivității se opune unei reglementări naționale sau unei interpretări a acesteia care prevede că termenul de prescripție de trei ani aplicabil acțiunilor în restituire întemeiate pe clauze contractuale considerate abuzive în sensul Directivei 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii și/sau pe clauze contractuale contrare cerințelor prevăzute de Directiva 2008/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind contractele de credit pentru consumatori și de abrogare a Directivei 87/102/CEE a Consiliului începe să curgă din momentul în care are loc efectiv o îmbogățire fără justă cauză.